

УДК 332.1

О.В. Онищенко, асп.*Кременчуцький державний політехнічний університет*

Комплексна оцінка рівня сталого розвитку районів Полтавської області за рейтинговим принципом

В статті розглянуто питання рейтингової оцінки соціально-економічного стану територіальних одиниць регіону на прикладі аналізу стану районів Полтавської області комплексним методом.
комплексна оцінка, сталий розвиток, рейтинг, регіон, показники

Для управління економічними процесами на регіональному рівні важливе значення має оцінка соціально-економічного стану територіальних одиниць (районів). Актуальним є пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних диспропорцій розвитку і розробка ефективної регіональної політики, а для цього, у свою чергу, необхідні дослідження щодо концептуальних засад розробки моделі ефективного функціонування районів на принципах сталого розвитку. Необхідність виявлення факторів негативного впливу на розвиток районів, що порушують його збалансованість та спричиняють диференціацію, визначення критеріїв їх диференціації, здійснення класифікації видів районів та пошук напрямів регіональної політики проблемних регіонів з метою досягнення сталості їх розвитку висвітлені у роботах Б.М. Данілішина, В.П. Дубіщева, З. Герасимчука, Д.М. Стеченко. У світовій практиці для управління розвитком територій та економічних об'єктів широко використовується рейтинг, який представляє собою ієрархічну систему, де між об'єктами встановлено якісне відношення переваги. Вивчення рейтингу відбувається за загальними статистичними методиками, що висвітлені у працях С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна.

Але складність господарської діяльності та соціальної політики на регіональному рівні не дозволяє виділити найбільш істотний показник, який би повною мірою характеризував розвиток території, тому дана стаття висвітлює необхідність оцінки різних аспектів діяльності об'єктів господарювання регіону за єдиним інтегральним показником, який дозволяє оцінювати результати діяльності району за визначений термін (оцінка динаміки розвитку) і порівнювати його положення в рейтингу серед інших районів області.

Для вирішення основної мети з визначення рейтингової оцінки соціально-економічного стану районів області може бути застосований на експериментальному рівні комплексний метод на прикладі соціально-економічних показників розвитку Полтавської області за 2001 рік.

Комплексний метод використано, без урахування вагомості показників та груп у частковому і загальному рейтингу, що пояснюється відсутністю можливості експертної оцінки.

Процедуру визначення комплексної рейтингової оцінки пропонується поділяти на декілька етапів:

- 1) визначення кінцевої мети і завдань дослідження;
- 2) установлення зрізу (групи районів, класифікованих за однією ознакою) для аналізу;
- 3) вибір панелі дослідження – системи показників, відібраних для проведення дослідження;

4) збирання вихідної інформації про стан об'єктів;
 5) розрахунок вихідних показників діяльності;
 6) стандартизація показника;
 7) розрахунок рейтингової оцінки для кожного об'єкта за конкретною методикою;

8) ранжування об'єктів за величиною рейтингової оцінки;
 9) аналіз і використання отриманих результатів дослідження.

Для проведення оцінки розвитку районів Полтавської області було використано більш як 60 показників за такими групами:

- промисловість, торгівля і послуги;
- сільське господарство;
- фінансово-економічні показники;
- використання енергоносіїв;
- соціальні та демографічні показники;
- екологічні показники.

Розрахунок часткових індексів розвитку району здійснюється за формулами: для j -х ознак, кількісне зростання яких позитивно впливає на рівень розвитку району:

$$i_{ij} = k_j \frac{m_{ij}}{m_{\max j}}, \quad (1)$$

де i_{ij} – частковий індекс i -го району за певний період;

m_{ij} – значення j -ї ознаки для i -го району;

$m_{\max j}$ – максимальне значення j -ї ознаки по всіх районах;

k_j – ваговий коефіцієнт j -ї ознаки (0,0 – 1,0).

Розрахунок інтегрального індексу розвитку здійснюється за формулою:

$$I_i = \frac{1}{L \sum_{j=1}^L i_{ij}}, \quad (2)$$

де I_i – інтегральний індекс розвитку; L – кількість показників (ознак).

Формула 2 використовується для розрахунку інтегрального індексу розвитку у випадку простого зведення j -х ознак для оцінки рівня розвитку. Цей індекс дозволяє узагальнити типові характеристики (ознаки) розвитку явища протягом досліджуваного періоду (табл.1).

При складному зведенні j -х ознак рівня розвитку, яке відбиває групування даних з урахуванням умов, що визначають масштаби явища чи наслідки діяння факторних ознак, оцінка інтегрального індексу розвитку здійснюється на основі ранжування районів. За результатами розрахунків інтегрального індексу районів визначається місце кожного району в рейтингу.

У результаті ранжування кожному району присвоюється певний ранг на основі алгоритму, відповідно до якого район з найвищим рівнем інтегрального індексу розвитку отримує перший ранг – перше місце в рейтингу районів, а район з найнижчим рівнем інтегрального індексу – останнє місце.

Розрахунок інтегрального індексу розвитку при складному зведенні j -х ознак на основі ранжування районів за рівнем розвитку здійснюється за формулою:

$$I_{Rij} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n R_{ij}, \quad (3)$$

де I_{Rij} – інтегральний індекс розвитку;

R_{ij} – рейтинг району за j -ою ознакою;

n – кількість ознак, за якими оцінюється рівень розвитку району.

Оцінку екологічного, економічного чи соціального рівня розвитку району можна зробити за допомогою інтегрального індексу сталого розвитку. Для визначення сталого розвитку потрібна комплексна оцінка стану району. При цьому необхідним є вибір методики зведення часткових індексів до загальної бази, тобто вибір методу зведення часткових оцінок в інтегральну, комплексну оцінку сталого розвитку. Така оцінка передбачає розрахунок інтегрального індексу сталого розвитку району:

$$I_{c.p.} = \frac{R_{ic.p.} + R_{ie.k.p.} + R_{ie.k.l.p.}}{3}, \quad (4)$$

де $I_{c.p.}$ – інтегральний індекс сталого розвитку;

$R_{ic.p.}$ – рейтинг і-го району за соціальним рівнем розвитку;

$R_{ie.k.p.}$ – рейтинг і-го району за економічним рівнем розвитку;

$R_{ie.k.l.p.}$ – рейтинг і-го району за екологічним рівнем розвитку.

Найдоцільніше для оцінки сталості розвитку районів скористатися саме таким розрахунком, тому що будь-яка із сфер – чи то економічна, чи екологічна, чи соціальна – не можуть бути взаємозамінними, саме у взаємозв'язку вони забезпечують сталість розвитку.

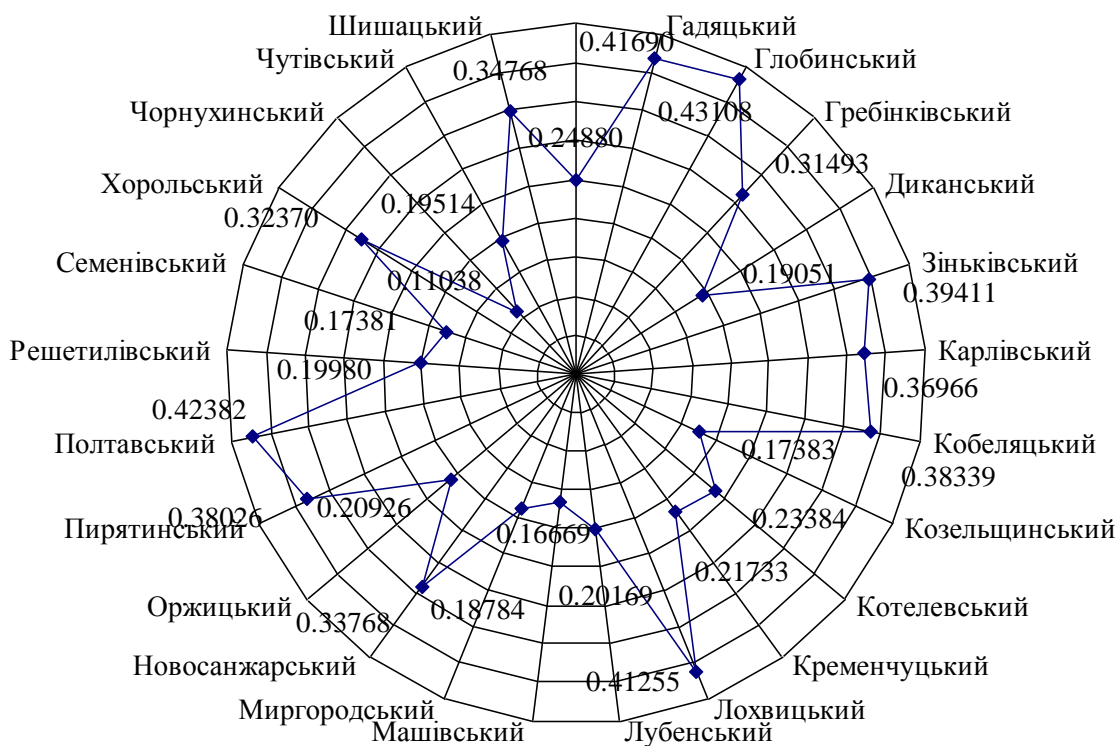

Рисунок 1 – Рейтинг районів Полтавської області за рівнем економічного розвитку

Запропонована методика оцінки розвитку районів дозволяє виявити причини й визначити рівень проблемності їх розвитку. Економічно проблемні райони характеризуються порушенням відтворювального циклу в економічній сфері.

До слаборозвинутих районів належать такі, які за розрахунками рівня економічного розвитку віднесені до категорії проблемних і характеризуються низькими рейтингами (рис.1.). Серед них: Великобагачанський, Диканський, Зінківський, Козельщинський, Котелевський, Лубенський, Машівський, Миргородський, Решетилівський, Семенівський, Чорнухинський, Чутівський.

Демографічно проблемні райони визначаються за коефіцієнтом народжуваності, коефіцієнтом смертності, часткою пенсіонерів у загальній чисельності населення та числом вибухих на 1000 чоловік населення.

Райони з недостатнім рівнем соціальної захищеності та соціальної забезпеченості виділяються за рівнем середньомісячних доходів населення, рівнем освіти, книжковим фондом бібліотек на 100 мешканців, рівнем споживання комунальних послуг.

До соціально проблемних районів можуть бути віднесені Чутівський, Диканський, Котелевський, Миргородський, Лубенський, Шишацький (табл.1.).

Суспільство спроможне контролювати розвиток відносин сталого функціонування, враховуючи параметри соціального розвитку, масштаби, структуру, технологію у зв'язку з вимогами врівноваженого природокористування. Проблеми екологічного розвитку регіону мають певні різноманітні особливості, зумовлені, відповідно, домінуючими факторами впливу, що спричинили такий стан.

Регіони, що характеризуються напруженою екологічною обстановкою в результаті надмірного техногенного навантаження на навколишнє середовище, виділяються на основі розрахунку обсягів скидання стічних вод, викидів у атмосферу та обсягу утворених твердих промислових відходів, частки уловлених шкідливих речовин у загальній величині відходів, споживання води. Узагальнення результатів оцінки рівня екологічного розвитку дозволило зробити висновок, що до регіонів з нестійким рівнем екологічного розвитку належать Козельщинський, Котелевський, Решетилівський, Чорнухинський, Великобагачанський (табл. 1.).

Таким чином, дослідження окремих аспектів (соціальних, економічних, екологічних) розвитку регіону дає можливість визначити загальний рівень сталого розвитку регіональної системи, що буде стратегічною оцінкою сталості її функціонування. Згідно з рейтингом районів Полтавської області за рівнем сталого розвитку, до категорії проблемних входять Чорнухинський, Чутівський, Семенівський, Котелевський та Козельщанський райони.

Проблеми регіонального розвитку досить різноманітні. Кожен вид проблем потребує своєрідних підходів до їх розв'язання, тобто відповідних заходів регіональної політики. Ці проблеми не виникають поодиночці і не дають часу на індивідуальне, послідовне їх розв'язання. На практиці вони породжують одна одну, і доводиться вирішувати їх в комплексі, тому автор пропонує формувати концептуальні моделі політики сталого розвитку проблемних регіонів, які дали б їм можливість вийти з кризового стану й надалі не переходити в нього, а продовжувати нарощувати власні соціально-економічний та екологічний потенціали.

Список літератури

1. Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. Статистика. Підручник. К., КНЕУ, 2000. – С.127.
2. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України // Економіка України. – 2002. - №2. – С. 34-41.
3. Данилишин Б.М. Эколого-экономические проблемы обеспечения устойчивого развития производительных сил Украины.,1996. – 270 с.
4. Дубищев В.П. Регион в системе отношений хозяйственного комплекса страны. – Полтава: Полтава, 1996. – 184 с.

В статье рассмотрены вопросы рейтинговой оценки социально-экономического состояния территориальной единицы региона на примере анализа состояния районов Полтавской области комплексным методом.

In clause questions of a rating estimation of a social and economic condition of territorial unit of region are considered by the example of the analysis of a condition of areas of the Poltava area by a complex method.

Таблиця 1 – Оцінка рівня сталого розвитку районів Полтавської області

Райони	Інтегральний індекс темпів соціального зростання/ рейтинг		Інтегральний індекс темпів економічного зростання/ рейтинг		Інтегральний індекс темпів екологічного зростання/ рейтинг		Інтегральний індекс темпів сталого зростання/ рейтинг		Інтегральний індекс сталого розвитку регіону	Рейтинг регіону
Великобагачанський	0.289356	5	0.248796	13	0.020955	21	0.186369	16	13	12
Гадяцький	0.202207	5	0.416896	1	0.050541	5	0.223215	3	3.666667	3
Глобинський	0.242979	2	0.431081	2	0.083163	1	0.258020	1	1.666667	1
Гребінківський	0.310193	7	0.314930	10	0.025818	14	0.216980	6	10.333333	9
Диканський	0.317116	10	0.190506	18	0.023131	17	0.176918	19	15	15
Зіньківський	0.199982	8	0.394111	5	0.023412	16	0.205835	10	9.666667	8
Карлівський	0.232579	5	0.369663	3	0.042352	6	0.214864	7	4.666667	4
Кобеляцький	0.207058	6	0.383386	4	0.062886	4	0.217777	5	4.666667	4
Козельщинський	0.364652	3	0.173831	19	0.014529	23	0.184337	17	15	15
Котелевський	0.338638	10	0.233836	11	0.014179	24	0.195551	15	15	15
Кременчуцький	0.222638	4	0.217333	12	0.064789	3	0.168253	21	6.333333	5
Лохвицький	0.229430	5	0.412548	2	0.073364	2	0.238447	2	3	2
Лубенський	0.153750	12	0.201695	14	0.030200	11	0.128548	24	12.333333	11
Машівський	0.348039	7	0.166691	21	0.023509	15	0.179413	18	14.333333	13
Миргородський	0.154360	11	0.187839	15	0.022293	18	0.121497	25	14.66667	14
Новосанжарський	0.265698	4	0.337681	7	0.038281	8	0.213887	8	6.333333	5
Оржицький	0.363183	1	0.209261	14	0.039303	7	0.203916	11	7.333333	6
Пирятинський	0.253382	7	0.380260	6	0.034783	9	0.222808	4	7.333333	6
Полтавський	0.188473	7	0.423822	2	0.025873	13	0.212723	9	7.333333	6
Решетилівський	0.308414	5	0.199800	16	0.018381	22	0.175532	20	14.333333	13
Семенівський	0.267587	6	0.173813	20	0.022234	19	0.154545	23	15	15
Хорольський	0.228542	5	0.323700	9	0.034765	10	0.195669	14	8	7
Чорнухинський	0.476122	7	0.110381	22	0.006399	25	0.197634	12	18	17
Чутівський	0.261597	9	0.195142	17	0.022212	20	0.159650	22	15.333333	16
Шишацький	0.216527	12	0.347684	8	0.028280	12	0.197497	13	10.66667	10